

БҮГҮ ЧУРТТАРЫҢЫҢ ПРОЛЕТАРИЙЛЕРИ, КАТТЫЖЫҢАР!

ШЫҢ

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Соединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

1925 ЧЫЛГА ҮНДӨЛӨГӨТТӨНГӨ

1967 ч.

И Ю Л Ъ

7

ПЯТНИЦА

№ 159 (6796).

Өртээ 2 көп.

Совет күрүнө тайбын болгаш делегейниң айып чок чоруу дээш турушушаан, бодунун камгаланыр аргазын эң бедик денелге тудуп келген болгаш моон сонгаар-даа тудар. Бистин Чепсектиг Күштеривис амгы үениң шериг техниказынын бүгү хевирлери-биле, ооң иштинде ракет-ядролуг чепсек-биле чепсегенген... Камгалалды божуулаарыны айттырлар, ол бирги чергенин союлгазынче кичээнгей — эрткен бежен чылдарың кол түнелдериниң бирээзи.

(Октябрьың Социалисттик улуг революциязының 50 чылтыга СЭКП Төп Комитетиниң Төвистеринден)

ЧЕПСЕКТИГ КҮШТЕРЕРГЕ ТӨЛЕПТИГ НЕМЕЛДЕ

Шериг академияларын доосканнарга алдар кылдыр Кремльге хүлээп алыышкын

Совет Армия болгаш Шериг-Далай Флору шериг академияларын дооскан офицерлериниң чаа отрядын алдырлар. Амгы үениң дайынчы эртемниң болгаш эң чаа шериг техниказының үндешиниң шийгээди алган бели мергежилдиг тускай эртемниңлер чокку хүнерде кезектерге болгаш каттыжымшынарга челе бээрлер.

Дээди шериг өөредилге черлерин доосканнарга алдар кылдыр СЭКП Төп Комитети болгаш ССРЗ-ниң чааа чааңды болгаш хүлээп алыышкын илал 5-те Кремльге тургускан. Шериг академияларын профессорлары болгаш башкылары, бистин шериг дээди өөредилге черлериниң боттарынын билин белиң алган акы-думалыш социалисттик чурттарын шериглериниң генералдары баш офицерлери Кремльдиң Улуг Ордунуңа чыгып келгенир.

Чыналганар 9 шаңк 30 мүнута турда эштер Л. И. Брежнев, А. П. Кирилленко, А. Н. Москалин, Н. Т. Мазуров, А. Я. Пельше, Н. В. Подгорный, Д. С. Полянский, А. Н. Шелепин, Ю. В. Андропов, В. В. Гришин, П. Н. Демичев, Д. Ф. Устинов, И. В. Напнтонов, Ф. Д. Кулаков, Б. Н. Пономарев, М. С. Соломенцев олар кестүү көөрге дипломаттыг адыш чаксаакчыны-биле уткааннар. Ложаларда — ССРЗ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазынын ордалакчылары, ССРЗ-ниң Дээди Соединиң Президиумунуң кезижинери, ССРЗ-ниң министрлери, Куруне комитеттериниң даргалары, Совет Эвилелиниң Маршалдары.

Байырлыг хүлээп алыышкыны ССРЗ-ниң Камгалал министери, Совет Эвилелиниң Маршалы А. А. Гречко ажыткан.

Шеригниң дээди өөредилге черлерин доосканнарны Коммунисттик партияның Төп Комитетинге болгаш Совет Чазакка ажык таштырлары — чаагай чаңыл болу берген — деп, министр чутаалаан. — Совет Эвилелиниң Чепсектиг Күштериниң күчүн быжыглаарыга төлөптиг үдүн киргериңе белиңниң дугайы бистин Төрөөн чуртувуска, пар-

тияга болгаш чоңа илеткээр дээш силер бүгүн бо байырлыг ужуражылгага чедиң келген силер.

Академияларын чедишкениң доосканнарга Маршал А. А. Гречко ССРЗ-ниң Чепсектиг Күштериниң болгаш бодунуң хуузуңда өмүнээниңден чүрөктин ханызыңдан иңг байыры чедирген болгаш Совет Армияга база Шериг-Далай Флорунга дааскан сорулгаларың күөсөдиринеңе улуг чедишкениңертиг болуруң оларга күзөөн.

Бистер-биле найыралдыг социалисттик чурттарын шериглериниң офицерлери болгаш генералдары академиялар доосканнарның аралында база олуржуп турар-дыр — деп, министр чутаалаан. Совет дээди өөредилге черлеринге эрттирген чылдарынын дугайында чаагай сактышкынынарны база социализмниң болгаш коммунизмниң идеяларынын тилелгениңе бедик идеялыг буурулди, а ол ишканы ханы шериг эртемни олар шийгээдиң алган чазарлар дээринге идеялыг министр илерейтээң.

Совет Эвилелиңе өөредилгениң доосканы-биле холбаштыр дайынчы өнүктүрүвиңе иңг байыры чедирбилаан, бистин шериглеривистин аралында акы-думалышкың калды ажыдажылганы улам иңг айыктырларыңа олар боттарынын күжүн харамнамаас дээринге, бүгү социалисттик лагериниң күчүн көөдөңдөп камгаларыңа төлөптиг үдүн киргериңе бүгүн буурур бис — деп, А. А. Гречко меделгезең.

Өөредилгелер доозулган-дыр, эштер, деп, министр уламчылай чутаалаан. Чың эвес шыгдалдар эркен. Мыңчалаздык, оон-даа артык нары шыгдалдар силерниң мурнуңарда туруп турар деп чутаалаар болузмаз, ол частырыг болбас боор, эштер.

Араб күрүвөлөргө улар Ираның агрессияны-биле тымылган делегей ареназында байдалды шыгым чидиглендишкениңде үзүндө шеригниң дээди өөредилге черлеринге силерниң өөредилгелер дооступ турар-дыр. Барың чүктүү, хамыктыг мур-

нунда Американың Каттыжың Штаттарының реакцияң бөлүктөриниң белектөөни ол агрессияның империалисттик утказы СЭКП Төп Комитетиниң чокта болуп эрткен Пленуму ленинчи ханы билишкениң-биле сойлап илереткен. Чокку Чөөн чокке Ираның агрессияның соскадыр талазы-биле СЭКП ТК-ның Политбюро-зунуң болгаш Совет Чазактың ап чурткан хемчеглери ТК-ның июнь Пленуму, бүгү совет улус болгаш оң Чепсектиг Күштери иңиң-биле чаңгыс эп-сеткилдиг чүлдүтүңүң деткээнер.

Шериглериниң серемчилеңи болгаш дайынчы белең чоруу улам-на белиңериче улуг кичээңиңиң утландырың ооң үзүң болушунуңар биске хүлээдиң турар. Төрөөн чурттуң камгалалы дээш улам бедик харымсалганы кичи бурт ханың-биле медеп билер болуш Чепсектиг Күштериниң шийтирилээр сорулгаларыңың амгы үениң байдалдарында чугула ужу-дузаның база ханың-биле билиң көөр болгаш чедиң алган билгилерин, бүгү күжүң барган черинге азы командилар кезээңге харам чокко бээр, хүлээңиң албан черинге азы командилар-кезээңиң дайынчы белиңиң бедик денелгең хандырар ужурулду.

Кандың-даа байдалдар турда, кайы-даа үеде шийтирилди, дидим, дайынчы хеделишкениңерге совет дайынчыларың хун бүрүдө ылантып белектөөри — силерниң кичи буртувунуң ыдыктыг хүлээлгелер болур.

СЭКП ТК-ның Пленумунга байдалаан «Октябрьың социалисттик Улуг революциязының 50 чылтыга» СЭКП Төп Комитетиниң Тезистерин совет дайынчыларың идеялыг байланың үер дөү болуп турар. Ол Тезистерин ханыңың-биле өөренип чорук коммунисттик идеяларга, бодунуң Төрөөн чуртуңга, чоңуга кызыгар чок бердинген кылдыр, интернационализмни болгаш социализмди Ала-чуртун камгаларыңа үргүчү белең болуруңуң өзүңүң дайынчыларың кижизидеринге идигни бээр.

Шериг академияларын доосканнарның дайынчы аргазын бедилериниң, социалисттик чурттарын дайынчы дем каттыштыргалың улам иңг айыктырларың эрге-ажыктарыңа үре-түнөлдиг ажы-аарың оларга күзөөрин база чөлшөөр көрүңер.

Шериг академияларын доосканнарның амгы доозуп үнүшкүңү оңа кайтамчык. Бо доозушкун Октябрьниң социалисттик Улуг револю-

циязының 50 чыл оюнда болуп турар. Бистин бүгү чуртувус, бүгү совет улус, бүгү делегейге бистин демсел талазы-биле хей миллион өнүктүрүвиң болгаш эштериниң бо улуг байырлалды оюн төлөптиг уткуруң-биле бедикениң турар.

Совет кижилер В. И. Ленинниң тургусканы Коммунисттик партияның эрес-шудурга ажыл-ижиниң ачымың чер ажылының продукцияң чыг-

узуңда боттарының чедиң алган чүддеринге чоргаарларының бүгү барымдалары бар. Колоннализмниң делегей системаны буза шайтыркан. Азияны, Африканың болгаш Латин Американың улустары делегей политиказыңга улуг рольду ойноп турар апарган.

Октябрь революциязыңдан төртүң чөөшкени ам политикаг аажок улуг күш болу берген.

Бистин-биле кады социалисттик күрүлдериниң улуг өг-бүзөңи Октябрьниң 50 чыл оюн уткуп турар. Социализмниң делегей системаны дээр, Октябрьниң социалисттик Улуг революциязының хөрөөңиң тилелгениң-дир.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Бистин шаптык политиказың илал-үениң ханыңың бурун-биле тудуп эрттирген. Ол, Совет Эвилелиниң, социалисттик чурттарын улустарың эрге-ажыктарыңа, боттарың национал хамарышпас чоруду дээш демселгеңиң турар улустарың эрге-ажыктарыңа, бүгү-ниңи тайбыңың эрге-ажыктарыңа дүгүңүң турар.

Социалисттик күрүлдериниң улустарың чаа ниятталды чедишкениңиң тургучуң турары-биле, делегейниң ажалын шийчөөшкениң болгаш улустарың национал-хосталгалыг демселди улам калбарып турары-биле, колониализм дардалаң хосталган чурттар национал катип тургустуушкунуң болгаш социал денишпел-

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

Совет улус социализмни капиталисттик хүрөөшкениң бистин дайынчыларымың — империализм-биле калың-шокуң демселдин, азы-буру хевирлерге болуп турган доктринал болгаш соксаал чок демселдин байдалдарында, дайынчы болгаш тайбың үениң байдалдарында тургускан. 1917 чылдың Октябрьниң соонда эркен бежен чылдарда, ол үениң барык-ла чартык кезиниң харезин совет кижилер хей саның дайынчылар-биле чепсектиг демселге эрттирген, азы дайынчылар чедирген уруктарың утуктар ужурга таваржып келгени эки билдирген болгай. Төгүлүг хөгжүлдүңиң дедир тыртар, Октябрь революциязың чалап алышкыныңардан совет кижилериң кыздарлар орданың амынчының империализм оң шийтирилериңе тодараткан. 1966 чылдың декабрыда СЭКП ТК-ның тускай Пленуму делегей айттырларынга база чутаалажып келгениң 1967 чылда ТК-ның июнь Пленумунга Чоокку Чөөн чүкте Ираның агрессияны-биле холбаштыр Совет Эвилелиниң политиказының дугайында айттыртың чутаалажып көргөңиң билдирген болгай.

ЛЕНИН ОРДЕНИ — КОЛХОЗ ТУГУНДА

(Тончүзү, Эгези 1-ги арында).

ИШЧН ҮЛҮҮМ КИРИП МЕН

СЭП Төп Комитетинин июнь Пленумунун төгүлүг шитпирилерин чүрөзмөн ханызыдан буюну-биле деткип тур мен. Израиль курдунун, Американын Каттышкан Штаттарынын дайынзыран идегеттеринге күтүндү алгаш, Чоюну Чөп чүтө тускай догунаан, хосталга ынак араб чурттарме өөр өзү-биле дайын эгелеп, халдааны — чүтөлө чурттарга эвес, харын-даа бүгү делегейге айылдыгы, бүгү-никти тайбынча кыжыныгы чорук-тур. Ынчангаш бистин Совет Эвилелинин болгаш социалистик өске-даа курдунериниң чазартынын дүргөн болгаш шитпирилик төмөгөр алганынын түнелинде Чоюну Чөп чүтө дайыннын ол одаа аяуп, соксаанын бүгү делегейге кыдыгы-даа чурттарында тайбынча ынакшылыгы, кыдыгы-даа ички бурзу ханызы-биле өөрүр жүрүлүп. Ынчангаш мен хай уругларгы болгаш тайбын күзөр тыва колхозчу малчын болганыма, бодумуну кызыгаармак өөрүшкүмү бистин Коммунист партиясына, Совет чазавыска сеткилимин ч ханызыдан илерайп тур мен.

Араб улустарын даштын каргыс эзеленчилерге удуу боттарынын тускай догунаан камаарышпас чоруу дээр көрүш-сыныш чок демиселин ужуу-утказы ырган коммунист мен өз ханы билдингир. Чүгө дээр, бистин Тыва улустун Октябрьдин социалистик Улуг революциянын мурнуна манчы кыдаттың болгаш ханызын Россиянын каргыс эзеленчилериниң шыдамай аржаң кыдыгы-берге дарлалыга удуу эрес-маадырлык демиселин караа-биле көрүп, харын-даа ол демиселге кирип келген мен. Бистин Тыва улус хай националдык совет улустун, ылаңгы улуг орус аны-дунга улустун, Коммунист партиянын, Совет чазаның улуг башкы Ленинниң ачы-дузасы-биле иштиники болгаш даштынныкы дарлаңчыларын чылча шаап тийлээш, хосталганы чаап алган болгаш харын-даа 23 чыл мурнуна удуу совет өг-бүлөдө матчылык кирип алгаш, амы үдө бүгү совет улус-биле кады коммунизмни калбаа-биле тутчул, чечектелип хөгжүп өрөр болгай.

Бистин тыва улус ынак, хосталга ынакшылыгы араб улустар, Вьетнамдын Демократтык Республикасынын база Мурну Вьетнамдын арат чононары болгаш бурунгаар депшилагил бүгү ички төрөлөгөн Совет Эвилелиниң болгаш өске-даа социалистик курдунериниң бүгү Талаат интернационалды дузаламчылык болгаш үлгөр-чикигериниң ачында Американын калча, чазый-чылби империалистеринге башаткан напталыстик тургузугуну тайбынча, демократияга, национал-хосталгалык демиселге болгаш социализмге удуу арастаныгы үлгедигеринге болгаш эзелекчи чименишилеринин төлөттип харынын болгаш чылча согуону берип турарына сепкил көрүп, а экинчеде баргаш, ол ирип, чыдаан напталыстик тургузугу даялындан тура тырып узуулаш, маңгызи-биле хөрүндүп каарына бөдүн колхозчу коммунист буюну-биле буюурар мен.

СЭП Төп Комитетинин ол-ла Пленумунга хүлөз алганы «Октябрьдин социалистик Улуг революциянын 50 чылынга» деп СЭП ТН-нын Тезистерин улуг сонуургал-биле хүлөз алгаш, ому бодум өрөнип, чоңга тайылбырлап, тамыштыр мен. ТН-нын Тезистери дээр бистин улуг Төрөн чуртувустун, Коммунист партиянын, бүгү совет улустун бажан чыл дургуунаа эртен маадырлык демиселин, алдарык орун допчузу-биле төдө көргүскөн болгаш мөөн сөзгөргү хөгжүлдери перспективаларын чырыдып, хүнүнүң чулуга сорулгаларын бистин мурнувуста төдө салып турар марксисчм-ленинчи документ-дир. Ол бүгү совет улусту чаз-чаа амыл-херентерме сөрүк кирип турар.

О. ЛОПАНЧАП,

Социалист Күш-ажылдык Маадыры.

ЧУРУКТА: «Кызыл тараачы» колхозтун амыл-ишчилери байрлал хүнүндө.

ЧУРУКТАР С. Феостиготову.

„БИЛИГ“ НИИТИЛЕЛИНИҢ ЧЭЗЭРБИ ЧЫЛЫ

1947 чылдын май 1-де Политиктиг болгаш эртем билегилери институтунун Бүгү-өзүлде Нийтилелини тургузар дугайында артемин, литературадан болгаш уран чүтүлдү, ССР-нин төб-никти организацияларынын төб-лекчиликтеринин сургалык бөдүк артеминерин кыгырарын төп паралаага паралаан. Ол кыгырар калба деткимчени алган, бүгү совет хай-никти деткөөн.

1947 чылдын июль 7-де Москвага Бүгү-өзүлде тургузуучу хуралы болган. Аңаа Нийтилелини удууртуу органын тургускан. Нийтилелини ачыс сорулгаларын болгаш кылып чорудар амылдарын тодаргайлаан Уставы бардылаан. Ам оюн бөр 20 чыл болгон оюн Нийтилели Улуг Октябрьдин 50 чылы байырларынга белеткелдерин кайгамчык күш-ажылчы колурдушкунтун хүнеринде демделеп турар. Ынчангаа политиктиг болгаш эртем билегилери институтунун талазы-биле Нийтилели Тыва область салбырын 1948 чылдын декабрь 11-де Кызыл хоорайнын албан-хаакчыларынын тургузуучу хуралына организациястан тургускан. 1950 чылда Нийтилелини район салбырларын организациястан. Оюн бөр биске аржөкч чүгүдө материал-техниктиг база тургустуван. Нийтилелини районар болгаш чер-черлерде эге организациялары артем-тайылбырдык литературадар, брошюралар, лекциялар, методиктиг болгаш көсүк апаратынын материалдары, дифильмер, көрүзүт аппаратуралары-биле бүгүн хандыртыган.

Тыванын «Билиг» Нийтилели организациясы бодуну мурунда туруп

турар сорулгаларын хай-никтиге лекция номчуру, күрүнө болгаш хай-никтиг организацияларга, улеттур, транспорт, тулуг болгаш харылзаа бодурулгелеринге, өөредилге черлеринге, шериг секторинге, бажынар өргөлдөлөргө, колхозтарга, совхозтарга чагыгар өзүгаар лекциялар кылыры, теоретиктиг болгаш экономикактиг конференциялар, тематиктиг кезөөлөр, айтырылгар болгаш харымдар кезөөлери, аас журналдары, артем-билгилер адырларынын талазы-биле улусчу университеттерни организациястан, паралаа болгаш радиого, телевидениеге нийтилелини кижигунериниң чүтүлдери, чуугаларын организациястан ышкаш пропагандалык анык-буру аргаларын болгаш хевирлерин ачыл-дал боттандырып турар.

Бүгү-ле хоорайларда болгаш суурларда лекторларын доктаамал ачылдып турар лекторий четкилерин тургускан. Аңаа артем талазы-биле илеткелерин, тематиктиг кезөөлөрүн эртерип, киноларын көрүзүп, атестикт темаларга дуржугаларында чорудуп турар.

Сөзлүгү о чылдарда Тываның «Билиг» Нийтилели сан болгаш шаңнар талазы-биле база өскөн. Бир эвес 1956 чылда бүгү кижигунер 784 кижиди, оон итинде чангыс артем кандидат турган болза, 1966 чылда кижигунер 2768 кижиде чедер өскөн, оларнын 50 хууу тыва национал калдар болуп турар. Ам нийтилелини составында кижигунерин аразында артем кандидаттары — 25, артем амылдарчылары дээр болгаш ортумак тускай өөредилге черлерини башкылары — 118 кижиде четкен. Бистин албан-хаакчыларынын бо бе-

демжигилери. Олардан бистин республикада Нийтилели кижигунер 428 кижиде. Көдө амыл-агынын хөгжүдөргө, артемин чедишкенирин болгаш мурнакчы дуржугалары практикада непередерин чедип алырынга, партиянын болгаш чазактын шитпирилерин амыл-ишчилерин ортузунга пропагандалаар херекке оларнын кирип турар улуу улуг.

Моон-биле кады кижилерини кадыкшылы дээр бар-ла күжүн берип турар бунангы кижилерин — эмирлерин демделер апар бис. «Билиг» Нийтилелини кижигунер 245 ам-чылдыр баяктап турар. Олар совет хаммагыларын угаан-бодал болгаш уетш-чалды талазы-биле төлөттип кижигунерин бунангы херөгөнө боттарынын күжүн берип келгенер. Ол амыл «Билиг» Нийтилелини амыл-агына культуранын, литературанын болгаш уран чүтүлдү амылдарчылары, юристер болгаш өскелер-да өндүр салышкынылгар.

Республика Нийтилелини амыл-чорудулгазына оңаа чүгүдө ролду коммунист ойнап турар. Лекция болгаш пропагандалык бүгү хевирлер оларнын идепкейлик киржилгези Нийтилелини амыл-чорудулгазына партияди, принципалдык ленинчи уламышкынын берип, билгилери пропагандаларынын дениелин белидеринге улуг салдарын чедирип турар.

Юбилейлик чылда Кызыл хоорайнын, Бий-Хеминиң, Улуг-Хеминиң, Тадынын, Чоюн-Хемиктин болгаш өске-даа райондарын «Билиг» Нийтилелини организациялары масса чоноун ортузунга лекция, беседалары бейик дениелге чорудуп, тематиктиг кезөөлери, диспуттары, айтырылгар болгаш харымдар кезөөлөр чедишкенинги организациястан келгенер.

Сөзлүк чылдарда хай-никтиги лекторларын салы улам көвүдөн. «Билиг» Нийтилелини Улуг-Хеминиң Ийн-Талды В. Баву-Сюрүн, эртен чылын 143 лекциялары болгаш бо юбилейлик чылдык бирги чартында 76 лекцияны номчаван бүгү делегей амылдарчынын дугайында секциянын удуруткучу Ф. Житков, артем-атеистик секциянын удуруткучу, лектор-атеист П. Маузерский, Току организациясында лектор В. Тамдын-оол, кур чер совхозу «Тилегде» эге организацияларын дараам, лектор П. Хертек болгаш өске-даа хай-никтиги идепкейлик лекторлар бистин амыл-чорудулгавынын хүн бүрүдөгү деткимчилери, бистин шобаннарымыс.

Чедишкенир-биле чергелештир «Билиг» Нийтилелини амылдарчының чүтүл четиер бар болгаш ылыгына Бай-Тайганын, Эрвинини, Хоу-Асы сурунуң «Билиг» Нийтилелини организациялары төөгү, философия, улеттурчү экономиказынын болгаш келде амыл-агынын, артем болгаш техникалык темаларына лекцияларын кончут хоар организациястан турар. Билгилери пропагандаларынын хевирлери чүтүл-буру аргалар-биле сайыраңгайжыларынын айтырымыча кичээттик салып турары база кошкак.

Бүгү чурт Октябрьдин 50 чылынын байырларына төлөттип жура-жыр дээр карак кыла амылдарчылар бөр хувнерде Тыванын «Билиг» Нийтилели партиянын XXIII съездиниң онзалар демделгезин бүгү идеология амылдарчынын уленини марксизм-ленинниң идеяларын пропагандалаар болур деп айтышкынын

амылдарга боттандыра дээр бөдүлү амыл-чорудулгазын дөштүг келерткен. Чоюкта чаа болуп эртен СЭП Тыва обкомунун бейки пленуму өчө удуу кичээттейи улаандырган. Ам «Билиг» Нийтилелини чүтүл сорулгалы СЭП ТН-нын июнь Пленумунун хүлөз алганы Төп Комитеттин «Октябрьдин социалистик Улуг революциянын 50 чылы» деп Тезистерин чоң ортузунга пропагандалаар болур. Мынчангаш бистин бүгү кужувус ынаар уланган турар ужурут. Лекциялар, илеткелдер, беседалар-даа кылып, кезөөлөр-даа эртерип турган, Октябрь революциянын бүгү делегейге удуу ужурудузанын, бистин чуртун эртен алдарык орунуң, ССР-де революсттиг чуратмалдар дугайында, оларнын бүгү делегей төөгүзүңгө салдарынын, өскө чурттарда социалистик революциянын тилелгезиниң, социализмниң калиталыктан артык күштүтүтүң, депшилагил бүгү кижиде төрөлөгөн хөгжүдөргө перспективанын дугайында кижиде болганын маэ-мелдеринге чеди тодаргай, ханы тайылбырлаар херек.

Бистин курдуевиниң төөгүлүг хөгжүдөргө адырлар түнелдери теориянын амыл-херек кырынга маламтык боттандырынын тодаргай хевирлер болур. Марксизм-ленинниң идеяларын бистин амылдарчымыс бүгү-ле адырларынга боттуг амыл-херектер-биле байлаштырган. Советтерин эрге-чагырганы дээр, социализм болгаш коммунизм тургузары дээр бистин Коммунист партиянын маадырлык демиселиниң дуржугалык калбаа массага делдерей тайылбырлаар хүлөзүлгө бис. Эртем пропагандалык чорударда.

1967 ч. июль 7.

ШЫН 3-КВ АРЫН

С. САТ. Тыва АССР-ниң «Билиг» Нийтилели организациязынын баштаар чериниң даргазы, философия артеминериниң кандидаты.

ЧОРБАА АШАК-АГИТАТОР

Александр Ламаевич худумураш, тойжуе элөөн кайткан олтура, баала уламчылаан.

— Сен ам канар сен мыйна? Эске херектерин даа калчар, бир эвес фид-чек, далган-таран херек. Болта, кидовниктен ам алып сен, оон саат чокка деидр калчар, хамкы улууга дийдириди көр. Бригадирине сени томуулан кааным ол эвесие: ийи-үш хонуктан даргаар чедо боор чадавас, белеткенин турар силер. Улуугу калчар худумураш билбес эвес сен, сувай хойбан белеткен, кылдан кара чүведен бааа тын каар. Колхозтан чүгү алып силер? Акши-кешек чүгү хире херекти?

Шактар кайган, шуут-ла ийн паран чара көрүп алган, ишкесте дийди, көкүр берген олтурган.

— Че, түр бодал ор сен? Кайгамчык-ла түр бе?

Александр Ламаевич мойнуу кагып каан, буга мойнуу дет, оон мойнуу каттамчы болуу берген.

— Чон мыйтаван олтурарым ол, оол?

— Эске херекти кийи болгай мез, дарга — деп, Шактар адак сөөлдө чугаалаан.

Александр Ламаевич узе шапкан.

— Эске херекти чоор сен, оо! Баштаа бо херекти кылган алмак.

Тейилкес кар дүкереге деидр, тавагайымстан даш заарга дакмыкээр ууз болгай бис, дарга — деп, хойжуе уламчылаан. — Ам улав хамкы техника септелгесе туруптар болгай. Бистия хойжууларыныкка мал чемпелден сөөлдү эгеле-эске болуу депсе. Мен боорум-даа тракторжу кийи болгай мен, оон ажыра пат-ла билер мен. Ийн хире трактордан бисте чорудар аргаам чүргин?

— Херек ол-ла бе?

— Ийе.

Ийде чү боор? Бригада турду алмага, чайгаар да буге боор акыл ишкякка. Баштаа берганин кылган алмак херек. Белегини оон шиттирээр. Сен ам бригадир кийи болганда, даргадын дийди, далганым күөсөдү көрөм, че.

— «Аа» деп алгырым каарга, бугу-ле чүе кайган боларан турар дийди, дарга! — деп, Шактар удураган.

— Чалыммы чериң чайгаар бүткөн чагызын били мадыг белет боор бербес-ле боор.

— Бергедээр чүе-да чок. Орган-застан-ла ала, оон мый чурттан, чорду көр боор бис.

— Чүеңиң сурап дийлааш-ла, калчан өтүе бээр? Калчар өтүерге? Бети дие чеди хонук кирде бригадирин чертерге барган, таңы-иң, көрүп алып мыйлаан. Соң-даар-

та чайламы бээрге, зоотехникти, бир мен хойжуу мыйар компандирова-латкыш, оон соонда ажалдан турбас түрө бе, моонар, дарга?

— Че, мыйы-дыр! — деп, Даллар шуугулаан, ооууууу артыңа барган, чүдүрү-биле ооууууу артыңа барган. — Буруу түрө адип турар-дыр силер, эш Шактар! Мыйдыг ийиң бригадир болуш шыдавас. Эске кийи тыпты боор!

— Мен бодуму сыгаан эвес мен.

— Ийе, тыпты боор! — деп, Александр Ламаевичиниң үнү демір дет кылтырт кылган. — А чаа чүеңе шаштык жуураштырып шыдавас силер, эш Шактар! Холуулар кыска болуу эвесие. Бригаданы дөмей-ле тургузар бис, харын силерни оон келтиргүне кирер бе, кирбес бе, боор көр апаар.

Шактар тура халааш, чүе-да мыйтаван, эске кийиңа. Эргани артаалак чыда, хай көрүңгөн?

— Боданьдар, харын! Чедаткенин болурунуң күөсөдү!

«Баа-ла шоругагыңе културу берди!» — деп, Александр Ламаевич боданган, холзөөрге, оон дери шаанымын келер, салааларын стол кырынга сарбайтар салырга, оон изи эрчөкч деп апарган. — Чү көчүрү улуугу? Чү деп мыйдыг чүеңе бо? Кийиңадылге ажалымды чүеңе да-дыр. — Оон сагымыңа херектен Тейилкени кире хонук келген. — Эх, кулуугу! Хамкы кийиңадылге ажалым түрө чоруптас кийи сен? Сөөч херек чү? Мыйдыг баа чыңың удуу-биле калчан коммунизмин тургузар удуу бис?»

Александр Ламаевич кезек када чангыс черге кайган олтурган.

Суурнуң амдырамы чүс-чүс эстер-биле харын сыйрып каанкан; оодар мый сөөрткөн шаштык аты, хаангыт оолак, чүс-чүс чадаг кийи-лер артыккан, бир черде трактор ичирбеси чериң кара хоруугу кон-тардырды оң чоруп барган, эске черде тормооталкан машинамың дөрт дугуе шаштыкандар чүгүре берген. — Овче көрүп тура, Александр Ламаевич: «Ааааа-ла мыйнаа!» — деп боданган. — Чү деп мыйдыг чүеңе бо, черде? Эх, амдыраң мээң күөсөдү кыл-кан чүе болга аар! Машыңың ээр дугуе мыйкаш чүе болга, кан-чар ээлдир долган, найдыг чараш истер сыйрып калып ийн мен! Та-раамы күрүгөге бүртү дужаган.

Доран-на сагымын то-каартас, ова-рымчалык киделит дөң. Чү-даа бол-ган даргамы айтырым харын-чоока калбас ол тармакларда баа-ла аял бар деп бодан алган:

— Амның ууз черде мыйдыг боор чүе-дир ийи бо, Александр Ламаевич. Мылда ол зоотехник оол аял-дыг дөйдө турбасык бе. Ам кан-дыг деп бодар силер, че? Шууту чүе чагаай! Мылдыг бенин хар кырынга калбамдыс. Шууту чүе бү-гүсө, херек чогаан! Ийчан кээде, бистер, ашак чүе-лер, халуу черте часпап ишкякыгыл бис, дарга.

Александр Ламаевич улам таалап, олудуңа чымдайым кире берген, чайгаар-ла чымдайман олтурган.

— Ийдыг, мыйдыг харын.

— Ам баа ууз чаа херекке хонук чок-тур — деп, Шалган мидиң алган. — Ийчала-даа механизастаан хойжу бригада бисте чере туруп болуу! Мен аяа бууручур мен! Чү-ге чангыс салым бар ийи: кайы бир муракчы холхозка барып, чүе-ниң ут-пийи көрүп, мыйлааш тыр, дарга.

— Ийдыг мыйдыг харын.

Шалган бир муракчы холхоз адим алаан.

— Билар ханса калдыг деп, Александр Ламаевич? Улуугу дыка мыйра-даа эвес чер-дир. Черте шору ууз чүе.

Александр Ламаевич элөөн боданган. Дерида берген салаалары-биле хаваан суйбаан. Оон соонда сонга карачык көргөш, та шаарынын калган мый кайган чүе, та дөрдө ак-жуу булут араалыңа адыг дүрү-зү көргөн чүе, үр-ле каран адыр-байн олтурган. Адык сөөлдө адим-жыл чакшаттырган, дүрбүшүрүң дүрбүштүрүң, стол кырынга дапкан, салааларын сарбайтар чада салым-кан.

— Ийдыг харын, Ажырбас хире херек-тар. Колхоз бааа таарымчалыг. Хан олтуру болуу.

Шалган амыйра-ла берген.

— Чөп чүе, Александр Ламаевич. Чөп! — ийча чөп, бир-де түрүн сөгөнтөрдөн дийдиңиң, дарга же көрөгөн.

Даллар ову эскерип, билди каан, ийчала-даа Шалганым далаштыр-баан. Сөөлдү үеде ол черде далаш-са болуң чангынын калган. Чүге са-гыж дестүмүңиң, караа чүгүрүң, Шалганга шуут-ла ийде көзүңгөн.

— Биче дилет бар — деп, Шалган уламчылаан. — Эш-өр-биле мен баа-лаа чоругу көрүсө киделитиле? Алдаа чорой ууз чадаг чөдөр эвес, машина-көлөгөң болуу чүе мыйна.

Александр Ламаевич боданган, Шалгане мыйтыг көргөш, элөөн кайган айтырган.

— Силер тууду бригадирин кийи эвес: силер бе? Хойжулар дүржү-дөң калчар силер? Аам мал ажы-лыңче шилчкөсөн түр силер бе?

— Чок, чок, дарга! — деп, Шалган дүр-не харылаан. — Мен шалган тура-ла туугага ажалдан чангыска кийи болгай мез. Балчар чериң талкын чере чоруп мыйлаан дөң, ийча дөңүм ол-тур.

— Ийе, баа-ла бодар-дыр.

— Ийдыг, мыйдыг, дарга! — деп, Шалган бугүрөткөн бер болдуу ийиң. Кочугу бай-шылдыгы ууз. Кызыл-ка чоруда, алаачлар бажыңыңа таарымч келген, шуут адырдыс. «Че, хаштаалың, семис киртер-даа салым каан бис, ийкер көргөз-даа иштеп каан бис дээр-дир».

Александр Ламаевич херектен шыр-рын кыным келген.

— А мыйда калдыг хамарыңга бар чүеңе?

Шалган ам чамыканын билди каан. Дүвү-далаш-биле чугааным өскөрү улаш, буудуруң, алаактырды каалтарым ордашкан. Александр Ламаевич адырар боор бе? «Кыным чорударын баштар чере көр бис, ден доза шашкан, хай-да деп кы-ным келген, Шалганым биче-де-ле үлдүр сыйрыптаан».

Александр Ламаевич дашлаар ууңу келген. «Кайлар баары!» деп боданган. Касгырга ужурамың дөң. Оруугу дүрүр-ла: «Чү адам чүеңе боор!» — деп боданган чорой. — Шал-ган баа мени буудуруң дөң-дир. Чок, бо уладо ол аамыга кирген херек оо! Мыйраң-ла фералым чангыга барган, Александр Ламаевич ара соксап, мыйар кирбей, оон хажымы-биле өрткөш, элөөн оон алган, бажыңыңа дортан-дортан өскөп олтурган. Допмас кара сугу кешкең, эри-биле бажың олтура, оон ол чарыңа кочал туткан Сай-дык бо дүрүң келген.

— Экиң, эш! — деп, Даллар оон эрөп мейдиңиз.

— Экиң бечер, дарга.

Сайдык кара сугу хымчытпап уза берген.

— Мыйда мыйрактап суглааш кан-чарың ол?

— Бо болса бойдуңуң чайгаар ха-рың кара суу-дур — деп, Сайдык ха-рылаан. — Баш чугура магалың-ла.

— Ийдыг башты сайбап олтура, аа?

Сайдык ольче кылчар кылдыр не-руңгөн. Оон кочалдарын сөгөрпөп алган, бар чыда, хай көрүңгөн, шы-гың сөгөлөң.

— Соксаңдар, дарга! Нем мен ийн хириниң кылдыр торуп калбаан, ийн ийиң дугайым бодан шыдавас мен Ийдыг, аа?

Сайдыктын карактары херектен чымчак, бодуңга бугүрөткөн дег, ула, хонг кыным келген.

— Шың, аа?

Александр Ламаевичиниң боксуң өрү бир-ле чүе карарып токтап, тырып келген. Ол ам ийн ула бажың туттууң, ийтың-даа салаа-зыңа ужуруңку дег, бар-ла күзүң чыдырым харылаан:

— Шың-дыр оо!

Ийча дөң, эргилгеш, бажың ийиң болган. Сайдыктын чык-чык кыла-дыс, оон бисан бажымың аял-ба, харың кызылгарың кочада сугуң чайтыларың ийде дийлаан. Александр Ламаевич калган-даа чыдыг диймак чорбаа! Ам ол оон сагымың өрү бе? Калдыг адың чүеңе: Даллар чүе мыйар чедо бер-ген! Таарымага бе? Аам салым-ча-кан оюу дийр чүе бар чүеңе? Кым билди оу!

Ирипа Сатова ашаан четтикпейи манан олтурган. Артыгың чыгы аркымың багалымың, хевин кет-тиникен, сактырга — Александр Ла-маевичиниң ири-ле көлөңиң эиле-эска чүе мыйшаң.

— Че, Сата, урутаргымы өнчө баралам — деп, Ирипа Сатова эр-часың чугаалаан. — Лосыкың, оол-дарымы мыйа. Сөөң көлөңиң ады-буе манан тур. Кудаларымы илек соксаң, урутаргымы бисте хай ча-йыңдыр боор деп олтурар.

Александр Ламаевичиниң сеткил чыгы кончут кыным келген. Ха-ратан бажыңа дүшкөн харын экин-де салган, адыктерин калчар-тырган, кадыкыңа соо-биле мекен-деидр бажыңкан.

Калдыг кончут аас-некандыг ке-жэ мыйнаа! Оу Александр Лама-вич калган-даа утпас. Ийагыңа Анд-

рейиң элдөө, келгүчү, салгыт-рым чү дээр! Бугу баштыг аларга, кийи доран-на өө боор, угаан-са-рыма кире боор чүе-дир ийн. Ола-ла бугу чуга арамында Андрейниң бар салтымшынын салгыштан чере мывас.

— Бистия черге шаанда Чүгүрер-Сотта дээр кийи турган — деп, Анд-рей салгып олтурган. — Кырган-атам сугта чымды-на көдөнен боор кийи турган. Бир-де катан кырган-ачам адыр-шокор аскырым му-ңа дүргөш, уауу мый кондуу ийиң сүт дөргөткөң, дагы көдөненлик тү-мөн хонган, кежээктерин бо түтүрүп келген. «Че, кайы хире чоруй!» — деп, кырган-атам айтырган дээр. Оку-зу олудуң чааай олтургулаан: «Эже-ле көдөнен калдым аде, ашак». Оон кырган-ачам: «Адың калчан барга-ны ол, оон, шымкыдырга берди бе-деп-тар. Чүгүрер-Сотта баштай ба-лаашчы көргөн. Оон: «Ок-көдөк, ту-тускай-дыр мей!» — деп, дагы уту-руң мый-ла боор-тур. Оон ту бол-ганы дээр, ол кийи адың өртөп каан, ийн хонукта олтурган, хоо-руң мал кааным өлгүчү далымдың бээр кааным мый каан боор-тур.

Александр Ламаевич баары каткы-же каттырган.

— Оң ашак мыйраңды чоока те-дир чорой чүе — деп, Андрей ча-мычылган. — Кымчыңе, Чаданакке бе-ниң чүгүрүң чоруй бар. Самгалды-лааш, Дус-Далгаан, Хаштаайтылаң дотанган-даа болуу. Та калчан мый-чар чорой ашак ийиң, адың чажы-рар ашак дийр чүе. Баштай Сотта чорой, уауу оңу Чүгүрер-Сотта дий-жи берген. Оон соон дарың Дажы кымыл алмыга, ууз баа-ла Чүгүрер-Дажылаң элөөң. Мен билирмеде оуу Чүгүрер-Сотта дийр турган.

— Оңу? — деп, Александр Лама-вич айтырган.

— Оңу чү боор, бир-де черге уш-кан-на дээр. Адың чедо-даа солту-рга хоркок, бие-де чүгүрер боор. Хамкы ужур атта эвес, утка-шамы-рыда, чүеңиң адыс шымдыда чү-е-дир ийиң, каттам.

Оон сөстөр харын Александр Ла-маевичиниң салгыштыңан мывас таан. «Шыпаң-ла, хамкы ужур бри-гаданың адыда бе?» — деп, Александр Ламаевич дун ордуңга чедир ай-тыртымын, адырмын, дүдөрдөй, улуу тымын каан чыткан. Ол ам баа-ла деп бодан алган. Оон башка Шалган ийиң кийилер оу суге шур-дидыр, бийиңаалаң урутерин-даа кым билди. А Бегин! Оң ажырбас, Далымкының ак-сеткилди-биле мийриң болса, оу кым кемге көөр боор.

А. ДАРЖАА.

Сайдык кара сугу хымчытпап уза берген.

— Мыйда мыйрактап суглааш кан-чарың ол?

— Бо болса бойдуңуң чайгаар ха-рың кара суу-дур — деп, Сайдык ха-рылаан. — Баш чугура магалың-ла.

— Ийдыг башты сайбап олтура, аа?

Сайдык ольче кылчар кылдыр не-руңгөн. Оон кочалдарын сөгөрпөп алган, бар чыда, хай көрүңгөн, шы-гың сөгөлөң.

— Соксаңдар, дарга! Нем мен ийн хириниң кылдыр торуп калбаан, ийн ийиң дугайым бодан шыдавас мен Ийдыг, аа?

Сайдыктын карактары херектен чымчак, бодуңга бугүрөткөн дег, ула, хонг кыным келген.

— Шың, аа?

Александр Ламаевичиниң боксуң өрү бир-ле чүе карарып токтап, тырып келген. Ол ам ийн ула бажың туттууң, ийтың-даа салаа-зыңа ужуруңку дег, бар-ла күзүң чыдырым харылаан:

— Шың-дыр оо!

Ийча дөң, эргилгеш, бажың ийиң болган. Сайдыктын чык-чык кыла-дыс, оон бисан бажымың аял-ба, харың кызылгарың кочада сугуң чайтыларың ийде дийлаан. Александр Ламаевич калган-даа чыдыг диймак чорбаа! Ам ол оон сагымың өрү бе? Калдыг адың чүеңе: Даллар чүе мыйар чедо бер-ген! Таарымага бе? Аам салым-ча-кан оюу дийр чүе бар чүеңе? Кым билди оу!

Ирипа Сатова ашаан четтикпейи манан олтурган. Артыгың чыгы аркымың багалымың, хевин кет-тиникен, сактырга — Александр Ла-маевичиниң ири-ле көлөңиң эиле-эска чүе мыйшаң.

— Че, Сата, урутаргымы өнчө баралам — деп, Ирипа Сатова эр-часың чугаалаан. — Лосыкың, оол-дарымы мыйа. Сөөң көлөңиң ады-буе манан тур. Кудаларымы илек соксаң, урутаргымы бисте хай ча-йыңдыр боор деп олтурар.

Александр Ламаевичиниң сеткил чыгы кончут кыным келген. Ха-ратан бажыңа дүшкөн харын экин-де салган, адыктерин калчар-тырган, кадыкыңа соо-биле мекен-деидр бажыңкан.

Калдыг кончут аас-некандыг ке-жэ мыйнаа! Оу Александр Лама-вич калган-даа утпас. Ийагыңа Анд-

рейиң элдөө, келгүчү, салгыт-рым чү дээр! Бугу баштыг аларга, кийи доран-на өө боор, угаан-са-рыма кире боор чүе-дир ийн. Ола-ла бугу чуга арамында Андрейниң бар салтымшынын салгыштан чере мывас.

— Бистия черге шаанда Чүгүрер-Сотта дээр кийи турган — деп, Анд-рей салгып олтурган. — Кырган-атам сугта чымды-на көдөнен боор кийи турган. Бир-де катан кырган-ачам адыр-шокор аскырым му-ңа дүргөш, уауу мый кондуу ийиң сүт дөргөткөң, дагы көдөненлик тү-мөн хонган, кежээктерин бо түтүрүп келген. «Че, кайы хире чоруй!» — деп, кырган-атам айтырган дээр. Оку-зу олудуң чааай олтургулаан: «Эже-ле көдөнен калдым аде, ашак». Оон кырган-ачам: «Адың калчан барга-ны ол, оон, шымкыдырга берди бе-деп-тар. Чүгүрер-Сотта баштай ба-лаашчы көргөн. Оон: «Ок-көдөк, ту-тускай-дыр мей!» — деп, дагы уту-руң мый-ла боор-тур. Оон ту бол-ганы дээр, ол кийи адың өртөп каан, ийн хонукта олтурган, хоо-руң мал кааным өлгүчү далымдың бээр кааным мый каан боор-тур.

Александр Ламаевич баары каткы-же каттырган.

— Оң ашак мыйраңды чоока те-дир чорой чүе — деп, Андрей ча-мычылган. — Кымчыңе, Чаданакке бе-ниң чүгүрүң чоруй бар. Самгалды-лааш, Дус-Далгаан, Хаштаайтылаң дотанган-даа болуу. Та калчан мый-чар чорой ашак ийиң, адың чажы-рар ашак дийр чүе. Баштай Сотта чорой, уауу оңу Чүгүрер-Сотта дий-жи берген. Оон соон дарың Дажы кымыл алмыга, ууз баа-ла Чүгүрер-Дажылаң элөөң. Мен билирмеде оуу Чүгүрер-Сотта дийр турган.

— Оңу? — деп, Александр Лама-вич айтырган.

— Оңу чү боор, бир-де черге уш-кан-на дээр. Адың чедо-даа солту-рга хоркок, бие-де чүгүрер боор. Хамкы ужур атта эвес, утка-шамы-рыда, чүеңиң адыс шымдыда чү-е-дир ийиң, каттам.

Оон сөстөр харын Александр Ла-маевичиниң салгыштыңан мывас таан. «Шыпаң-ла, хамкы ужур бри-гаданың адыда бе?» — деп, Александр Ламаевич дун ордуңга чедир ай-тыртымын, адырмын, дүдөрдөй, улуу тымын каан чыткан. Ол ам баа-ла деп бодан алган. Оон башка Шалган ийиң кийилер оу суге шур-дидыр, бийиңаалаң урутерин-даа кым билди. А Бегин! Оң ажырбас, Далымкының ак-сеткилди-биле мийриң болса, оу кым кемге көөр боор.

А. ДАРЖАА.

Сайдык кара сугу хымчытпап уза берген.

— Мыйда мыйрактап суглааш кан-чарың ол?

— Бо болса бойдуңуң чайгаар ха-рың кара суу-дур — деп, Сайдык ха-рылаан. — Баш чугура магалың-ла.

— Ийдыг башты сайбап олтура, аа?

Сайдык ольче кылчар кылдыр не-руңгөн. Оон кочалдарын сөгөрпөп алган, бар чыда, хай көрүңгөн, шы-гың сөгөлөң.

— Соксаңдар, дарга! Нем мен ийн хириниң кылдыр торуп калбаан, ийн ийиң дугайым бодан шыдавас мен Ийдыг, аа?

Сайдыктын карактары херектен чымчак, бодуңга бугүрөткөн дег, ула, хонг кыным келген.

— Шың, аа?

Александр Ламаевичиниң боксуң өрү бир-ле чүе карарып токтап, тырып келген. Ол ам ийн ула бажың туттууң, ийтың-даа салаа-зыңа ужуруңку дег, бар-ла күзүң чыдырым харылаан:

— Шың-дыр оо!

Ийча дөң, эргилгеш, бажың ийиң болган. Сайдыктын чык-чык кыла-дыс, оон бисан бажымың аял-ба, харың кызылгарың кочада сугуң чайтыларың ийде дийлаан. Александр Ламаевич калган-даа чыдыг диймак чорбаа! Ам ол оон сагымың өрү бе? Калдыг адың чүеңе: Даллар чүе мыйар чедо бер-ген! Таарымага бе? Аам салым-ча-кан оюу дийр чүе бар чүеңе? Кым билди оу!

Ирипа Сатова ашаан четтикпейи манан олтурган. Артыгың чыгы аркымың багалымың, хевин кет-тиникен, сактырга — Александр Ла-маевичиниң ири-ле көлөңиң эиле-эска чүе мыйшаң.

— Че, Сата, урутаргымы өнчө баралам — деп, Ирипа Сатова эр-часың чугаалаан. — Лосыкың, оол-дарымы мыйа. Сөөң көлөңиң ады-буе манан тур. Кудаларымы илек соксаң, урутаргымы бисте хай ча-йыңдыр боор деп олтурар.

Александр Ламаевичиниң сеткил чыгы кончут кыным келген. Ха-ратан бажыңа дүшкөн харын экин-де салган, адыктерин калчар-тырган, кадыкыңа соо-биле мекен-деидр бажыңкан.

Калдыг кончут аас-некандыг ке-жэ мыйнаа! Оу Александр Лама-вич калган-даа утпас. Ийагыңа Анд-

рейиң элдөө, келгүчү, салгыт-рым чү дээр! Бугу баштыг аларга, кийи доран-на өө боор, угаан-са-рыма кире боор чүе-дир ийн. Ола-ла бугу чуга арамында Андрейниң бар салтымшынын салгыштан чере мывас.

— Бистия черге шаанда Чүгүрер-Сотта дээр кийи турган — деп, Анд-рей салгып олтурган. — Кырган-атам сугта чымды-на көдөнен боор кийи турган. Бир-де катан кырган-ачам адыр-шокор аскырым му-ңа дүргөш, уауу мый кондуу ийиң сүт дөргөткөң, дагы көдөненлик тү-мөн хонган, кежээктерин бо түтүрүп келген. «Че, кайы хире чоруй!» — деп, кырган-атам айтырган дээр. Оку-зу олудуң чааай олтургулаан: «Эже-ле көдөнен калдым аде, ашак». Оон кырган-ачам: «Адың калчан барга-ны ол, оон, шымкыдырга берди бе-деп-тар. Чүгүрер-Сотта баштай ба-лаашчы көргөн. Оон: «Ок-көдөк, ту-тускай-дыр мей!» — деп, дагы уту-руң мый-ла боор-тур. Оон ту бол-ганы дээр, ол кийи адың өртөп каан, ийн хонукта олтурган, хоо-руң мал кааным өлгүчү далымдың бээр кааным мый каан боор-тур.

Александр Ламаевич баары каткы-же каттырган.

— Оң ашак мыйраңды чоока те-дир чорой чүе — деп, Андрей ча-мычылган. — Кымчыңе, Чаданакке бе-ниң чүгүрүң чоруй бар. Самгалды-лааш, Дус-Далгаан, Хаштаайтылаң дотанган-даа болуу. Та калчан мый-чар чорой ашак ийиң, адың чажы-рар ашак дийр чүе. Баштай Сотта чорой, уауу оңу Чүгүрер-Сотта дий-жи берген. Оон соон дарың Дажы кымыл алмыга, ууз баа-ла Чүгүрер-Дажылаң элөөң. Мен билирмеде оуу Чүгүрер-Сотта дийр турган.

— Оңу? — деп, Александр Лама-вич айтырган.

— Оңу чү боор, бир-де черге уш-кан-на дээр. Адың чедо-даа солту-рга хоркок, бие-де чүгүрер боор. Хамкы ужур атта эвес, утка-шамы-рыда, чүеңиң адыс шымдыда чү-е-дир ийиң, каттам.

Оон сөстөр харын Александр Ла-маевичиниң салгыштыңан мывас таан. «Шыпаң-ла, хамкы ужур бри-гаданың адыда бе?» — деп, Александр Ламаевич дун ордуңга чедир ай-тыртымын, адырмын, дүдөрдөй, улуу тымын каан чыткан. Ол ам баа-ла деп бодан алган. Оон башка Шалган ийиң кийилер оу суге шур-дидыр, бийиңаалаң урутерин-даа кым билди. А Бегин! Оң ажырбас, Далымкының ак-сеткилди-биле мийриң болса, оу кым кемге көөр боор.

А. ДАРЖАА.

Сайдык кара сугу хымчытпап уза берген.

— Мыйда мыйрактап суглааш кан-чарың ол?

— Бо болса бойдуңуң чайгаар ха-рың кара суу-дур — деп, Сайдык ха-рылаан. — Баш чугура магалың-ла.

— Ийдыг башты сайбап олтура, аа?

Сайдык ольче кылчар кылдыр не-руңгөн. Оон кочалдарын сөгөрпөп алган, бар чыда, хай көрүңгөн, шы-гың сөгөлөң.

— Соксаңдар, дарга! Нем мен ийн хириниң кылдыр торуп калбаан, ийн ийиң дугайым бодан шыдавас мен Ийдыг, аа?

Сайдыктын карактары херектен чымчак, бодуңга бугүрөткөн дег, ула, хонг кыным келген.

— Шың, аа?

Александр Ламаевичиниң боксуң өрү бир-ле чүе карарып токтап, тырып келген. Ол ам ийн ула бажың туттууң, ийтың-даа салаа-зыңа ужуруңку дег, бар-ла күзүң чыдырым харылаан:

— Шың-дыр оо!

Ийча дөң, эргилгеш, бажың ийиң болган. Сайдыктын чык-чык кыла-дыс, оон бисан бажымың аял-ба, харың кызылгарың кочада сугуң чайтыларың ийде дийлаан. Александр Ламаевич калган-даа чыдыг диймак чорбаа! Ам ол оон сагымың өрү бе? Калдыг адың чүеңе: Даллар чүе мыйар чедо бер-ген! Таарымага бе? Аам салым-ча-кан оюу дийр чүе бар чүеңе? Кым билди оу!

Ирипа Сатова ашаан четтикпейи манан олтурган. Артыгың чыгы аркымың багалымың, хевин кет-тиникен, сактырга — Александр Ла-маевичиниң ири-ле көлөңиң эиле-эска чүе мыйшаң.

— Че, Сата, урутаргымы өнчө баралам — деп, Ирипа Сатова эр-часың чугаалаан. — Лосыкың, оол-дарымы мыйа. Сөөң көлөңиң ады-буе манан тур. Кудаларымы илек соксаң, урутаргымы бисте хай ча-йыңдыр боор деп олтурар.

Александр Ламаевичиниң сеткил чыгы кончут кыным келген. Ха-ратан бажыңа дүшкөн харын экин-де салган, адыктерин калчар-тырган, кадыкыңа соо-биле мекен-деидр бажыңкан.

Калдыг кончут аас-некандыг ке-жэ мыйнаа! Оу Александр Лама-вич калган-даа утпас. Ийагыңа Анд-

рейиң элдөө, келгүчү, салгыт-рым чү дээр! Бугу баштыг аларга, кийи доран-на өө боор, угаан-са-рыма кире боор чүе-дир ийн. Ола-ла бугу чуга арамында Андрейниң бар салтымшынын салгыштан чере мывас.

— Бистия черге шаанда Чүгүрер-Сотта дээр кийи турган — деп, Анд-рей салгып олтурган. — Кырган-атам сугта чымды-на көдөнен боор кийи турган. Бир-де катан кырган-ачам адыр-шокор аскырым му-ңа дүргөш, уауу мый кондуу ийиң сүт дөргөткөң, дагы көдөненлик тү-мөн хонган, кежээктерин бо түтүрүп келген. «Че, кайы хире чоруй!» — деп, кырган-атам айтырган дээр. Оку-зу олудуң чааай олтургулаан: «Эже-ле көдөнен калдым аде, ашак». Оон кырган-ачам: «Адың калчан барга-ны ол, оон, шымкыдырга берди бе-деп-тар. Чүгүрер-Сотта баштай ба-лаашчы көргөн. Оон: «Ок-көдөк, ту-тускай-дыр мей!» — деп, дагы уту-руң мый-ла боор-тур. Оон ту бол-ганы дээр, ол кийи адың өрт